

Об'єкти й суб'єкти право промислової власності.

2.2.1. Винаходи.

Винахід - це вирішення утилітарного завдання в будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони й визнане як винахід компетентним державним органом [3].

Згідно із Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»* (редакція від 01.06.2000) об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослин і тварин тощо), спосіб, а також застосування раніше відомого продукту чи способу за новим призначенням, а сам винахід розглядається як технологічне (тех нічне) вирішення, що відповідає умовам патентоспроможності (новизні, винахідницькому рівню й промисловій придатності).

До *пристроїв* як об'єктів винаходів належать машини, механізми, прилади тощо. Пристрої характеризують за такими ознаками: наявністю конструктивних елементів; наявністю зв'язків між елементами; взаємним розміщенням елементів; формою виконання елементів або пристрою в цілому; формою виконання зв'язків між елементами; параметрами й іншими характеристиками елементів та їх взаємозв'язком; матеріалом, з якого виготовлено елементи або пристрій у цілому, середовищем, що виконує функцію елемента.

До *речовин* як об'єктів винаходу належать: індивідуальні хімічні сполуки, до яких також умовно зараховують високомолекулярні сполуки й об'єкти генної інженерії; композиції (сполуки, суміші, розчини, сплави тощо) і продукти ядерного перетворення. Речовини характеризують за такими ознаками:

- індивідуальні хімічні сполуки - якісним складом (атоми певних елементів), кількісним складом (кількістю атомів кожного елемента); зв'язком між атомами, взаємним розміщенням їх у молекулі, вираженим хімічною структурною формулою, чи в кристалічній решітці. (Сполуки з невстановленою структурою (об'єкти генної інженерії) описують за допомогою їх фізико-хімічних та інших характеристик, які дають можливість їх ідентифікувати.);
- композиції — якісним (інгредієнтами) і кількісним (вмістом інгредієнтів) складом; структурою композиції; структурою інгредієнтів;
- речовини, одержані шляхом ядерного перетворення, - якісним (ізотопним) складом елемента, кількісним складом (кількістю протонів і нейтронів); основними ядерними характеристиками: періодом піврозпаду, типом і енергією випромінення (для радіоактивних ізотопів);
- речовини невизначеного складу — фізико-хімічними, фізичними та утилітарними показниками й ознаками способу одержання.

- До *штамів мікроорганізмів, культури клітин рослин і тварини* як об'єкта винаходу належать індивідуальні штами мікроорганізмів, культивованих клітин рослин і тварини; консорціями мікроорганізмів.

До *способів* як об'єктів винаходу належать процеси виконання дій над матеріальним об'єктом (об'єктами) за допомогою матеріальних об'єктів. Спосіб характеризують за такими ознаками: наявністю дії або сукупності дій; порядком виконання таких дій у часі (послідовно, одночасно, у різних комбінаціях тощо); умовами виконання дій: режимом (температурою, тиском, концентрацією компонентів тощо), використанням речовин (вихідною сировиною, реагентами,

каталізаторами тощо), пристроями (приспосовуваннями, інструментами, обладнанням тощо), штамами мікроорганізмів, культивованих клітин рослин і тварин.

В Україні не можуть отримати правову охорону як винахід відкриття наукові теорії та математичні методи; методи організації та управління господарством; плани, умовні позначення, розклади, правила; методи виконання розумових операцій; комп'ютерні програми; результати художнього конструювання; топографії ІМС; сорти рослин і породи тварин тощо. Усі ці об'єкти не підпадають під поняття продукту чи способу, проте більшість з них охороняються правом як інші об'єкти інтелектуальної власності.

Правову охорону надають винаходу, який, крім відповідності умовам патентоспроможності (тобто якщо він новий, має винахідницький рівень і промислово придатний), не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі.

2.2.2. Корисні моделі

Корисна модель - це нове і промислово придатне конструктивне виконання пристрою.

Об'єктом корисної моделі може бути таке конструктивне виконання пристрою, яке має явно виражені просторові форми, тобто характеризується не лише наявністю елементів і зв'язків між ними, але й формою виконання цих елементів, їх певним взаємним розміщенням.

Не можуть отримати правову охорону як корисна модель об'єкти, які не можуть отримати правову охорону і як винахід.

Зазвичай корисну модель називають «малим винаходом», маючи на увазі те, що корисні моделі хоч і нагадують за своїми зовнішніми ознаками патентоспроможні винаходи-пристрої, але найчастіше менш значущі за своїм внеском у рівень техніки.

Правову охорону надають корисній моделі, яка не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоспроможності, тобто якщо вона нова і промислово придатна.

2.2.3. Промислові зразки

Промисловий зразок - це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання.

Сьогодні, мабуть, нікого не потрібно переконувати, що навіть за рівних параметрів і вартості майже кожен з нас віддасть перевагу зручному й привабливому товару. Зорова привабливість і зручність користування — це ті міркування, які впливають на остаточне рішення споживача надати перевагу одному товару перед іншим. Оригінальне оформлення зовнішнього вигляду товару не тільки приваблює потенційного покупця, але і як знак для товарів і послуг може допомагати відрізнити товари конкретного виробника чи постачальника від однорідних товарів.

Привабливість товару в естетичному плані примушує виробників вкладати в дизайн чималі кошти, що зрештою спонукає їх захищати результати творчої праці дизайнерів за допомогою оформлення прав на промислові зразки. На сьогодні рідко яка пляшка (не тільки ексклюзивна, але й масова), флакон, етикетка або комплект етикеток, пачка для сигарет або пакет не захищені юридично, тобто не мають патенту на промисловий зразок.

Згідно із Законом України «Про охорону прав на промислові зразки», введеним у дію 01.07.94, правову охорону надають промислового зразку, що не суперечить

суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі та відповідає умовам патентоспроможності (якщо промисловий зразок новий і промислово придатний).

Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування та їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу та призначені для задоволення естетичних і ергономічних потреб (зрозуміло, що привабливий, але незручний у вживанні виріб не зможе бути конкурентоспроможним на сучасному ринку товарів і послуг).

Промислові зразки можуть бути об'ємними (моделі), площинними (малюнки) або комбінованими. Об'ємні промислові зразки являють собою композицію, в основу якої покладено розвинуту об'ємно-просторову структуру, наприклад, зовнішній вигляд пляшки для напоїв, флакон для парфумів тощо. Площинні промислові зразки являють собою композицію, в основу якої покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, яке не можна сприйняти візуально як об'ємне, наприклад, зовнішній вигляд етикетки, малюнок на пачці для сигарет тощо. Комбіновані промислові зразки характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємним і площинним зразками, наприклад, зовнішній вигляд пачки для сигарет, пакета для товарів тощо (рис. 2.1) *.

Промисловими зразками можуть бути: окремий виріб, його частина, комплект (набір) виробів, варіанти виробу або комплекти виробів (рис. 2.2). Частину виробу можна заявити як промисловий зразок за умови, якщо вона виконує самостійну функцію, має завершену композицію та її можна використати з цілим рядом виробів (наприклад, ковпачок для флакона, пробка для пляшки). Комплект (набір) виробів можна заявити як промисловий зразок, якщо елементи, що входять до його складу й виконують різні функції, відмінні один від одного, але вирішують загальні зав-

дання комплекту (набору) в цілому (наприклад, набір туб певної косметичної лінії, комплект етикеток). Варіантами ж промислового зразка є художньо-конструкторські вирішення одних і тих самих виробів (комплектів), які відрізняються сукупністю суттєвих ознак, що визначають однакові естетичні та (або) ергономічні особливості виробів (наприклад, два або декілька аерозольні балончики, які відрізняються один від одного формою ковпачка). Промислові зразки потрібно відрізнити від інших об'єктів промислової власності: винаходів, корисних моделей, об'ємних товарних знаків. (Так, винаходи й корисні моделі, на відміну від промислового зразка, захищають технічну сутність об'єкта, яка може полягати в особливій формі об'єкта, своєрідному розміщенні та з'єднанні його окремих частин, матеріалі об'єкта, наприклад, складі скла, структурі пакувального матеріалу тощо.)

Чітких критеріїв розмежування творів декоративно-прикладного мистецтва, що охороняються авторським правом, і промислових зразків немає. Багато творів декоративно-прикладного мистецтва за відповідності їх умовам патентоспроможності можна також визнати промисловими зразками.

Деякі вироби можна визнати як промисловими зразками, так і об'ємними товарними знаками (наприклад, форма посудини для хімічних речовин). У цьому разі можлива одночасна охорона об'єкта як промисловим зразком, так і товарним знаком (варто лише врахувати, що такі об'єкти виконують різні функції і їх оформлюють по-різному).

Не можуть одержати правову охорону об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм: палаток, транспортних зупинок, телефонних будок тощо), промислові, гідротехнічні та інші стаціонарні споруди і друкована продукція як така (книжки, газети, журнали тощо, які охороняються нормами авторського права), об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипких або подібних до них речовин.

Право власності на промисловий зразок засвідчується патентом, термін дії в Україні якого становить 10 років з дати подання заявки до Державного департаменту

інтелектуальної власності, з можливістю продовження дії патенту за клопотанням заявника, але не більше як на 5 років.

Заявка, тобто сукупність документів, потрібних для видачі патенту, має стосуватися одного промислового зразка й може містити його варіанти. Її складають українською мовою і вона має містити: заяву про видачу патенту; комплект фотокарток із зображенням виробу (його макета, малюнка), що дають повне уявлення про зовнішній вигляд виробу; опис промислового зразка; креслення, схему, карту (за потреби). До заявки можна додавати також інші документи (наприклад, документ, що підтверджує сплату збору за подання заявки на промисловий зразок). Докладніше вимоги до заявки викладено в Правилах складання та подання заявки на видачу патенту України на промисловий зразок.

Патент надає його власнику виключне право використовувати промисловий зразок на свій розсуд, якщо таке використання не порушує прав інших власників патентів.

Використанням промислового зразка визнають виготовлення, пропонування для продажу, введення в господарський обіг або зберігання в зазначених цілях виробу, виготовленого із застосуванням запатентованого промислового зразка. (Отже, особа, що використовує з комерційною метою, наприклад, «чужу» пляшку для напоїв, може бути притягнута до відповідальності.)

Патент надає його власнику право (майже в будь-якому разі) забороняти іншим особам використовувати промисловий зразок без його дозволу. Будь-яке посягання на права власника патенту вважається порушенням цих прав і тягне за собою відповідальність відповідно до чинного законодавства України. На вимогу власника патенту таке порушення треба припинити, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику патенту заподіяні збитки.

2.2.4. Знаки для товарів і послуг.

Знак для товарів і послуг (товарний знак) - це знак, за яким товари й послуги одних осіб відрізняються від однорідних товарів і послуг інших осіб.

У конкурентній боротьбі на ринку товарів і послуг виграє виробник товару вищої якості, а також особа, яка забезпечує найвищий рівень послуг. Саме товарний знак дає змогу відрізнити товари й послуги одних осіб від однорідних товарів і послуг інших осіб, а також; часто замінює собою довге й складне найменування тієї чи тієї юридичної або фізичної особи. Товарний знак виконує функції індивідуалізації товарів і послуг через їх виділення з маси однорідних і подібних товарів і послуг, вказівки на певну якість товарів і послуг, на джерело їх походження, а також реклами. Саме тому наявність товарного знака спрощує для споживача вибір товарів і послуг потрібної якості.

Зазвичай товарним знаком є позначення, розміщене на продукції, її пакуванні або супровідній документації. Таке позначення розглядають як товарний знак лише тоді, коли його зареєстровано встановленим законом порядком. У нашій державі згідно із Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», введеним у дію 01.07.94, об'єктом товарного знака можуть бути «словесні, образотворчі, об'ємні та інші позначення або їх комбінації, виконані в будь-якому кольорі чи поєднанні кольорів».

Словесні знаки для товарів і послуг являють собою слова або сполучення букв, що мають словесний характер.

Словесні знаки мають перед іншими видами знаків для товарів і послуг таку перевагу, як наявність фонетичного аспекту. Вони найчастіше мають більшу розрізняльну здатність та краще запам'ятовуються й відтворюються, ніж образотворчі. Словесний знак простіше пов'язувати з фірмовим найменуванням,

створюючи серії товарних знаків для однієї юридичної особи (підприємства, організації тощо). Особливо значні переваги словесних знаків для товарів і послуг з погляду реклами (приблизно 80 % усіх знаків для товарів і послуг у світі словесні).

Словесні знаки поділяють на дві основні групи: знаки у вигляді слів природної мови та знаки у вигляді слів, утворених штучно. Природні слова зазвичай запам'ятовують краще, ніж штучні.

Природні слова — це звичайні слова й сполучення слів різних мов: БРАВО, ЗОЛОТА ФОРТУНА, АСТРА, РИМА, РЕАКЬ БКОР8, МОК АМІ; а штучні — це слова, спеціально створені для використання як знаки для товарів і послуг: ШЕГЕЛЕН, КУБОНІТ, ЕБКА, МЕОРАС, МОМО.

Словесні знаки реєструють як у звичайному шрифтовому виконанні, так і в спеціальному графічному, яке надає їм оригінальності (рис. 2.3, а).

Образотворчі *знаки* для товарів і послуг являють собою різні конкретні й абстрактні зображення предметів, тварин, птахів, людей, складних ліній і фігур, орнаменти, художньо виконані шрифтові елементи, а також різні композиції цих елементів (рис. 2.3, б).

Розроблюючи образотворчі знаки, найчастіше беруть до уваги характеристику товару, підприємства або послуг, для яких створюють знак, і виражають її, якщо це можливо, зображенням чого-небудь типового або конкретного.

Об'ємними знаками для товарів і послуг називають тривимірні зображення товару чи його пакування (рис. 2.4, а; наприклад, форма мила або шоколадна фігурка, оригінальна форма пляшки, флакона, коробки). На відміну від промислового зразка, об'ємний знак для товарів і послуг не визначається винятково його функціональним призначенням, але дає змогу виділити виріб конкретного виробника з ряду однорідних товарів (так, якщо просто оригінальний флакон для парфумів зазвичай являє собою промисловий зразок, то такий самий флакон з написом, наприклад СНАМЕЬ, може вже бути товарним знаком).

Комбіновані знаки для товарів і послуг являють собою комбінації елементів різного характеру: словесно-образотворчих, об'ємних та ін. Найчастіше це словесно-образотворчі композиції. Поєднання конкретного словесного позначення з наочним образотворчим чи об'ємним позначенням слова, яке добре запам'ятовується й легко вимовляється, з виразним рисунком утворює комбінований знак для товарів і послуг. Причому словесна та графічна частини комбінованого знака мають бути взаємопов'язані композиційно й сюжетно й утворювати єдине ціле [4].

У світі як товарні знаки використовують такі види й категорії позначень: слова (ця категорія включає найменування підприємств, прізвища, імена, географічні назви та будь-які інші слова або набори слів (довільні чи ні), а також рекламні гасла); літери й цифри (одна чи кілька літер, одна або кілька цифр чи будь-яка їх комбінація); зображення (різні зображення, рисунки й символи, а також плоскі зображення товарів чи пакування); комбінація будь-яких елементів з наведених вище, включаючи логотипи* та етикетки; кольорові знаки (слова, зображення і будь-які їх комбінації в кольоровому виконанні, а також; сполучення кольорів і колір сам по собі; просторові (об'ємні) позначення (типова категорія просторових позначень це форма виробів або їх пакування); слухові позначення (звукові знаки. Можна виділити дві типові категорії звукових знаків:

- ті, які можна перекласти на музичні ноти або інші символи, та інші, наприклад, крик тварин.);

-нюхові знаки (пахучі знаки; наприклад, якась особа виготовляє свій товар, скажімо, друкарський папір, з певним ароматом і споживач звикає до розпізнання товарів за їх запахом);

- інші (невидимі) позначення (наприклад, позначення, що розпізнаються на дотик).

Більшість юридичних і фізичних осіб надзвичайно серйозно ставляться до розроблення товарних знаків для своєї продукції. Робота над товарним знаком може тривати не один рік, оскільки розглядають десятки й сотні варіантів, а після остаточного вибору в рекламу товарного знака вкладають значні кошти. Вартість товарного знака іноді перевищує вартість усього майна фірми (наприклад, вартість товарного знака «Coca-Cola», яке належить компанії «The Coca-Cola Company» (США), 2000 р. становила 72,5 млрд дол. США (Патенты и лицензии. - 2001. - С.11-12), вартість товарного знака Microsoft (США) - 70,2 млрд дол., IBM (США) - 53,2 млрд дол., Mercedes (Німеччина) — 21,1 млрд дол., Sony (Японія) - 16,4 млрд дол., Xerox (США) - 9,7 млрд дол. і т. ін.)-Тому товарний знак ретельно охороняється його власником. Часто для запобігання його присвоєнню третіми особами поряд з товарним знаком використовують попереджувальне маркування: латинську літеру R у колі ® - для зареєстрованих товарних знаків і літери ТМ - для знаків, що очікують реєстрації. Іноді власник зареєстрованого знака може повідомляти про це словами «Зареєстровано в Патентному відомості (назва держави

Саме попереджувальне маркування у світовій практиці — один з основних доказів того, що знак для товарів і послуг був відомий і той, хто без відповідного дозволу його використовує, незважаючи на попереджувальне маркування, — свідомий порушник.

У ряді держав, наприклад, у США, Великій Британії, Канаді, Нідерландах, Швейцарії, Сирії, Індії, Пакистані та деяких інших попереджувальне маркування застосовують у вигляді літер ТМ. Але таке позначення означає, що знак охороняється не згідно з реєстрацією, а відповідно до «принципу пріоритету» в його використанні, тобто введення в господарський обіг у вигляді, що надає йому можливість стати досить відомим (наприклад, використання в рекламі).

У більшості держав (зокрема в Україні) як попереджувальне маркування для зареєстрованого знака для товарів і послуг застосовують позначення ®, яке проставляють поруч зі знаком для товарів і послуг.

Права на знак для товарів і послуг отримують відповідно до чинного законодавства. Однак терміни розгляду заявок на видачу свідоцтва на відповідний знак часто становлять декілька років, що іноді навіть перевищує терміни існування самого суб'єкта господарювання (фізичної чи юридичної особи). Беручи до уваги таку ситуацію, доцільно після подання заявки на реєстрацію знака та отримання рішення про встановлення дати подачі заявки використовувати знак з попереджувальним маркуванням ТМ, а після опублікування в офіційному бюлетені (в Україні — це «Промислова власність») відомостей про видачу свідоцтва на знак змінити попереджувальне маркування ТМ на ®.

Отже, попереджувальне маркування ТМ має на меті попередити потенційних порушників про те, що після державної реєстрації (її здійснюють одночасно з опублікуванням відомостей про видачу свідоцтва на знак) власник знака набуде прав, передбачених законодавством, і він зможе притягти до відповідальності всіх, хто порушував його права, починаючи від дати подання заявки на отримання свідоцтва.

Як товарний знак не розглядають позначення, що не мають розрізняльної здатності; є загальноживані як позначення товарів і послуг певного виду, які вказують на вид, якість, кількість, властивості, призначення, цінність товарів і послуг, а також на місце і час виготовлення чи збуту товарів або надання послуг; є оманливі або такі, що можуть ввести в оману щодо товару, послуги або особи, яка виробляє товар або надає послугу; є загальноживані символи й терміни. Ці

позначення можна застосувати в знаці як елементи, що не охороняються, якщо вони не мають домінуючого значення в зображенні знака.

Не можуть одержати правову охорону позначення, які зображують: державні герби, прапори та емблеми; офіційні назви держав; емблеми, скорочені або повні найменування міжнародних міжурядових організацій; офіційні контрольні, гарантійні та пробірні клейма, печатки; нагороди та інші відзнаки. Такі позначення можна використовувати в зображенні знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників.

Не реєструються як товарні знаки також позначення, які відтворюють промислові зразки, права на які належать в Україні іншим особам; назви відомих в Україні творів науки, літератури й мистецтва або цитати й персонажі з них, твори мистецтва та їх фрагменти без згоди власників авторського права або їх правонаступників; прізвища, імена, псевдоніми та похідні від них, портрети й факсиміле відомих в Україні осіб без їх згоди.

Позначення також мають бути нетотожними або схожими настільки, що їх можна сплутати зі знаками, раніше зареєстрованими чи заявленими на реєстрацію в Україні на ім'я іншої особи щодо однорідних товарів і послуг або зі знаками інших осіб, якщо ці знаки охороняються без реєстрації на підставі міжнародних договорів, учасницею яких є Україна. При цьому охорона надається знаку, який не суперечить суспільним інтересам, принципам гуманності й моралі.

Товарні знаки слід відрізнити від маркування товару та схожих з ними інших об'єктів промислової власності фірмових найменувань і промислових зразків. Так, маркування продукції надає споживачеві всі потрібні відомості про товар і його виробника, а товарний знак сповіщає споживача про товаровиробника лише за умовним позначенням. Фірмове найменування, на відміну від товарного знака, може бути лише в словесній формі і його не можна передати за договором іншим користувачам. Відмінність же промислового зразка від товарного знака полягає в тому, що промисловий зразок являє собою складову частину самого промислового виробу (форма, колір, малюнок виробу), а товарний знак (слово, малюнок) на виробі лише проставляють (об'ємний товарний знак може одночасно охоронятися і як промисловий зразок)*.

Право власності на знак для товарів і послуг в Україні засвідчується свідоцтвом, термін дії якого становить 10 років від дати подання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності з можливістю періодичного поновлення реєстрації кожні 10 років. Обсяг правової охорони зареєстрованого товарного знака визначається його зображенням. У деяких випадках оптимальною може стати комплексна охорона суміжного об'єкта через одночасну подачу заявки на промисловий зразок і знак для товарів і послуг. Прикладом може бути парфумерний флакон з етикеткою. За наявності в такій комбінації словесного елемента його доцільно охороняти як знак для товарів і послуг, а образотворчу композицію етикетки - як промисловий зразок. При цьому оригінальна декоративна форма самого флакона зручна для правової охорони як знак для товарів і послуг, оскільки оформлення заявки на промисловий зразок у цьому разі пов'язане з труднощами складання переліку суттєвих ознак промислового зразка, вибору прототипу й додержання умови світової ноизни, з наведеним у свідоцтві про реєстрацію товарного знака, і переліком товарів і послуг, для яких цей знак зареєстровано. (Вимоги до заявки на знак для товарів і послуг детально викладено в Правилах складання, подання та розгляду заявки на видачу свідоцтва України на знак для товарів і послуг.)

Свідоцтво на товарний знак - це правова основа належності знака конкретній особі й свідчить про її виняткове право володіти, користуватися й розпоряджатися

zareєстрованим знаком на свій розсуд; передавати на підставі договору право власності на знак або на підставі ліцензійного договору давати дозвіл (видавати ліцензію) на його використання будь-якій особі, а також забороняти іншим особам використовувати zareєстрований товарний знак без її дозволу, за винятком випадків, якщо використання знака не визнається згідно з чинним законодавством порушенням прав власника знака*.

2.2.5. Фірмові найменування.

Фірмові найменування ~ це стійкі позначення підприємств (фірм, компаній, концернів тощо) або окремих осіб, під іменем яких здійснюють їх виробничу або іншу діяльність.

Фірмове найменування - це засіб розпізнавання підприємств серед інших. Якщо знак для товарів і послуг допомагає відрізнити товари та (або) послуги одних підприємств від однорідних товарів та (або) послуг інших, то фірмове найменування вказує на підприємство без будь-яких посилань на ті товари й послуги, що поставляються ними на ринок і є однією з найважливіших складових іміджу підприємства та корисним джерелом інформації для споживачів.

* Наприклад, у США застосовують такі санкції за умисну торгівлю товарами, позначеними підробленими товарними знаками: штраф до 250 000 дол., тюремне ув'язнення строком до 5 років або обидва зазначені покарання разом. Повторне порушення прав власників знаків карається штрафом у розмірі до 1 млн дол. або тюремним ув'язненням строком до 15 років [1].

Отже, порівнюючи фірмове найменування зі знаком для товарів і послуг, можна зазначити таке:

- кожне підприємство (організація, установа тощо) може мати лише одне фірмове найменування, тоді як знаків для товарів і послуг у нього може бути декілька (для кожної категорії товарів і послуг може бути свій знак);
- фірмове найменування — це засіб ідентифікації підприємства серед суб'єктів господарської діяльності, а знак для товарів і послуг призначений для розрізнення товарів і послуг, які виготовляються цим підприємством або надаються ним.

2.2.6. Зазначення походження товарів.

Зазначення походження товарів — це позначення на товарах, які походять з певної місцевості.

Правова охорона зазначення походження полягає в недопущенні використання неправдивих зазначень походження, тобто таких, що застосовують на товарах, які не походять з місцевості, на яку вказує зазначення походження. Застосування неправдивих зазначень походження може бути причиною введення в оману споживачів і кваліфікується як недобросовісна конкуренція.

Зазвичай серед зазначень походжень товарів розрізняють вказівку походження товару та найменування місця походження товару. *Вказівка походження товару* дає лише уявлення про справжнє місце походження товару (наприклад, «Зроблено в Україні», зображення пам'ятника Богдану Хмельницькому для Києва, Ейфелевої вежі для Парижу), а *найменування місця походження товару* застосовується для виділення в масі товарів таких, які мають особливі (специфічні) властивості, зумовлені винятково або переважно географічним середовищем певної місцевості, її природними і (або) людськими чинниками (наприклад, «Золота балка»).

Відповідно до Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» розрізняють просте зазначення походження товару і кваліфіковане

зазначення походження товару. Просте зазначення - це будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Кваліфіковане зазначення охоплює такі терміни: назву місця походження (НМП) товару й географічне зазначення походження (ГЗП) товару. Назва місця походження товару - це назва географічного місця, яка вживається як позначення в назві товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, винятково або головним чином зумовлені характерними для цього географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов з характерним для цього географічного місця людським чинником. Географічне зазначення походження товару - це назва географічного місця, яка вживається як позначення в назві товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, зумовлені переважно характерними для певного географічного місця природними умовами чи людським чинником або поєднанням цих природних умов і людського чинника.

Правову охорону простого зазначення походження товару надають на підставі його використання і не реєструють. Порядком, встановленим згаданим законом, реєструють тільки кваліфіковане зазначення походження товару. Право використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару засвідчує свідоцтво.

Для попереджувального маркування назви місця походження товару застосовують обведену овалом аббревіатуру НМП. Замість цього маркування або разом з ним можна навести текст: «Зареєстрована в Україні назва місця походження товару».

Для попереджувального маркування географічного зазначення походження товару застосовують обведену овалом аббревіатуру ГЗП, замість якого або разом з ним можна навести текст: «Зареєстроване в Україні географічне зазначення походження товару».

2.2.7. Недобросовісно конкуренція

Недобросовісна конкуренція ~ це будь-які дії в конкуренції, які суперечать правилам, торговим чи іншим чесним зви-чаям у підприємницькій діяльності.

У нашій державі відносини, пов'язані із захистом від недобросовісної конкуренції, регулюють Законами України «Про обмеження монополізму і припинення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» від 18.02.92 і «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.96, згідно з якими недобросовісною конкуренцією вважають:

- 1) неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарської діяльності (неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, пакування; і неправомірне використання товару іншого виробника; * копіювання зовнішнього вигляду виробу; порівняльна) реклама);
- 2) створення перешкод суб'єкту господарської діяльності у процесі конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація; купівля-продаж товарів, виконання робіт, надання послуг із примусовим асортиментом; схилення до бойкоту суб'єкта господарської діяльності; схилення суб'єкта господарської діяльності постачальника до дискредитації покупця (замовника); схилення до розірвання договору з конкурентом; підкуп працівника постачальника; підкуп працівника покупця (замовника); досягнення неправомірних переваг у конкуренції);
- 3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці.

Учинення зазначених дій тягне за собою накладання штрафів, а також адміністративну, цивільну й кримінальну відповідальність.

Приклад недобросовісної конкуренції з боку кондитерської фабрики

«Волшебниця» («Чарівниця»), що у селищі Малахівка Московської області (Росія), яка відверто скопі-

зовнішній вигляд популярного серед споживачів колишнього СРСР шоколаду «Аленка» для власної продукції (шоколаду «Алена» і «Анюта»)* показано на рис. 2.6 і 2.7 у вигляді інформаційного листа ТОВ «Рекламно-інформаційна компанія «Одекс Плюс»« щодо порушення іншою юридичною особою Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» і відповідної постанови голови Київського територіального відділення Антимонопольного комітету України.

2.2.8. Топографія інтегральної мікросхеми.

*Топографія інтегральної мікросхеми** — це зафіксоване на матеріальному носіїв просторово-геометричне розміщення сукупності елементів ІМС та з'єднань між ними.

Згідно із Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 05.11.97 топографії ІМС можна надати охорону, якщо ІМС оригінальна. Виключне право на використання топографії ІМС засвідчує свідоцтво, яке діє протягом 10 років зазвичай від дати подання заяви на одержання свідоцтва.

2.2.9. Сорти рослин.

У міру пізнання законів природи людина отримує дедалі більші можливості цілеспрямовано впливати на розвиток рослин у потрібному їй напрямі, створюючи нові сорти з певними властивостями.

Сорт — це штучно відібрана сукупність рослин у межах одного й того самого ботанічного таксона з властивими їм біологічними ознаками й властивостями, що характеризують їх спадковість, яка має хоча б одну відмінність від відомих сукупностей рослин того ж ботанічного таксона і може вважатися єдиною з погляду придатності для відтворення сорту.

В Україні право на сорт охороняється державою й засвідчується патентом. Строк дії патенту згідно із Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21.04.93 становить 20 років від дати надходження заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності. Для винограду, деревних і плодових культур цей строк становить 30 років. За клопотанням власника патенту строк його дії можна продовжити, але не більше як на 10 років.

2.2.10. Комерційно таємниця.

Згідно із Законом України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91 під комерційною таємницею підприємства маються на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, які не становлять державної таємниці й розкриття (передача, «витік») яких може завдати шкоди його інтересам. Аналогічний термін «конфіденційна інформація» (згідно із Законом України «Про інформацію» від 12.10.92) — це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і розповсюджуються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Отже, *комерційна таємниця* - це будь-яка інформація, що має справжню або потенційну комерційну цінність через її невідомість та недоступність третім особам, до якої не існує вільного доступу на законних підставах і відносно якої власник інформації вживає заходів щодо її конфіденційності*.

Як об'єкт інтелектуальної власності комерційна таємниця має ряд специфічних особливостей, однією з яких є її універсальність. Комерційною таємницею може бути будь-яка інформація, яка стосується особливостей виробництва, технології,

управління, фінансів, інноваційної та іншої діяльності підприємства і яка дає змогу підприємству мати перевагу перед конкурентами. При цьому комерційною таємницею, яка за умови дотримання певних вимог до її збереження діє протягом необмеженого часу, можуть бути також охо-роноспроможні рішення, одержання патентних прав на які з тих чи тих причин визнається недоцільним (класичний приклад — комерційна таємниця на склад напою Соса-Соїа, патентування якого неодмінно призвело б до його розкриття та можливості неконтрольованого використання іншими виробниками напоїв).

До комерційної таємниці не можуть належати статутні документи підприємства; відомості за встановленими формами звітності про фінансово-господарську діяльність та інші відомості, потрібні для перевірки правильності обчислення й сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про забруднення навколишнього середовища, порушення антимонопольного законодавства, недотримання умов безпеки праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю населення; бухгалтерська звітність та деякі інші відомості.

2.2.11. Суб'єкти права промислової плоскості.

Суб'єктами, які беруть участь у відносинах, пов'язаних з реєстрацією, використанням і захистом прав на об'єкти промислової власності, є як фізичні, так і юридичні особи. До них належать автори об'єктів промислової власності, власники охоронних документів, спадкоємці, правонаступники й представники у справах Інтелектуальної власності (патентні повірені).

Автори. Автором винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії ІМС або сорту рослини є фізична особа, творчою працею якої вони створені. Авторство на знак для товарів і послуг законодавством не передбачено. Право авторства — це невідчужуване особисте право, що охороняється безстроково.

Якщо у створенні об'єкта промислової власності брало участь кілька осіб, усі вони є співавторами. Співавторство має різні форми (творчу роботу може розпочати одна особа, продовжити друга, а закінчити третя, а можуть виконувати й одночасно всі ці особи і т. ін.) — потрібно лише, щоб кожний із співавторів зробив у спільну роботу певний творчий внесок (незалежно від ступеня творчої участі у спільній роботі). Постановка проблеми, а також просте технічне сприяння (виготовлення креслень, макетів, оформлення документації тощо) відносин співавторства не породжує.

Патентовласники. Право на одержання патенту має автор винаходу, корисної моделі, промислового зразка, сорту рослини, а також його спадкоємець, якщо інше не передбачено законом. Особи автора й патентовласника збігаються далеко не завжди. Закон зазвичай надає автору можливість відступлення належного йому права на одержання патенту будь-якій фізичній або юридичній особі указуванням у заяві на видачу патенту імені майбутнього патентовласника. При цьому власниками патенту можуть бути кілька осіб (фізичних і (або) юридичних) одночасно.

Якщо винахід, корисна модель, промисловий зразок або сорт рослин створено під час виконання службових обов'язків або за дорученням роботодавця (за умови, що контрактом не передбачено інше), право на одержання патенту має роботодавець або його правонаступник.

Власники прав на знак для товарів і послуг. Право на одержання свідоцтва на знак для товарів і послуг має будь-яка фізична або юридична особа.

Власники прав на топографії інтегральних мікросхем. Право на одержання свідоцтва на топографію ІМС має автор або його правонаступник.

Спадкоємці. У разі смерті автора або власника охоронного документа на об'єкт промислової власності суб'єктами права стають їхні спадкоємці. При цьому в

спадщину переходять лише майнові права померлого автора або власника охоронного документа (особисті немайнові права - право авторства, право на авторське ім'я - у спадщину не переходять).

Право промислової власності успадковують згідно із законом і за заповітом. Якщо у померлого автора (власника охоронного документа) спадкоємців за законом немає і він не залишив заповіту, спадкоємцем стає держава.

Правонаступники. Правонаступник автора винаходу, корисної моделі або промислового зразка чи його роботодавця має право на одержання патенту на відповідний об'єкт промислової власності. Правонаступник особи, що подала заявку на реєстрацію знака для товарів і послуг, топографії ІМС, також має право на одержання свідоцтва на ці об'єкти інтелектуальної власності.

Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України - це центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності (далі за текстом - Установа). Установа разом із сукупністю експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших державних закладів відповідної спеціалізації, що входять до сфери її управління, становлять державну систему правової охорони інтелектуальної власності.

Департамент спрямовує діяльність таких закладів, як Державне підприємство «Український інститут промислової власності» - Укрпатент (донедавна - Держпатент України), Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав» та Інститут інтелектуальної власності і права. Структуру управління державною системою правової охорони інтелектуальної власності

Установа забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, для чого:

- організовує приймання заявок, проведення їх експертизи, приймає рішення щодо них;
- видає охоронні документи (патенти, свідоцтва), забезпечує їх державну реєстрацію;
- забезпечує опублікування офіційних відомостей про об'єкти промислової власності;
- здійснює міжнародне співробітництво у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представляє інтереси України з питань охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в міжнародних організаціях згідно з чинним законодавством;
- приймає в установленому порядку нормативно-правові акти в межах своїх повноважень;
 - організовує інформаційну й видавничу діяльність у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- організовує науково-дослідні роботи з удосконалення законодавства та організації діяльності у сфері правової охорони інтелектуальної власності;
- організовує роботу щодо перепідготовки кадрів державної системи правової охорони інтелектуальної власності та ін.

Державне підприємство «Український інститут промислової власності» виконує повний комплекс робіт, пов'язаних з підготовкою до надання правової охорони об'єктам промислової власності, зокрема:

- приймання та експертизу заявок на видачу патентів {усіх видів} на винаходи, корисні моделі, промислові зразки від національних та іноземних заявників;
- експертизу заявок на об'єкти промислової власності на відповідність умовам надання правової охорони;
- державну реєстрацію об'єктів промислової власності, що охороняються в Україні, та

підготовку до видачі відповідних охоронних документів (патентів, свідоцтв);
-діловодство за міжнародними заявками на видачу патентів, поданими згідно з процедурою Договору про патентну кооперацію і заявками, поданими згідно з Мадридською угодою про міжнародну реєстрацію знаків та протоколом до неї;
-методологічне, інформаційне й технологічне забезпечення у сфері промислової власності.

Державне підприємство «Українське агентство з авторських і суміжних прав» проводить заходи щодо забезпечення прав і законних інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних авторів творів науки, літератури й мистецтва, а також суб'єктів суміжних прав.

Інститут інтелектуальної власності і права здійснює підготовку й підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності.

Представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені). Іноземці та інші особи, що проживають або мають постійне місцепроживання за межами України, у відносинах з Установою реалізують свої права через представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), які надають заявнику кваліфіковану допомогу з усіх питань щодо охорони інтелектуальної, у тому числі й промислової, власності. Вітчизняні заявники також можуть користуватись послугами цих фахівців.

Відносини, пов'язані з професійною діяльністю патентних повірених, регламентують Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) і Положення про комісію Держпатенту України з атестації представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

2.3. Інтелектуально власність та Інтернет.

Інтернет (Internet) створено в США з метою надання більш швидких та ефективних засобів роботи військовим, дослідникам і викладачам. Проте вже незабаром виявилися додаткові аспекти застосування Інтернету, завдяки яким ця мережа почала збільшуватися лавиноподібно (з двох тисяч базових комп'ютерів у 1985 р. до двохсот мільйонів на початку третього тисячоліття; очікується, що в 2003 р. кількість користувачів Інтернету досягне одного мільярда). Ця мережа обслуговує численну армію користувачів у всьому світі і їх кількість неперервно зростає. Інтернет дає змогу за лічені хвилини або навіть у режимі реального часу розповсюджувати й одержувати різноманітну інформацію, яка містить також і об'єкти авторського та суміжних прав: програми для ЕОМ, бази даних, аудіо-і відеозаписи тощо. Усі ці об'єкти надзвичайно вразливі, оскільки в Інтернеті величезна кількість часто дуже цінної з економічного погляду інформації перебуває в режимі вільного доступу і тому майже безплатно тиражується серед численних споживачів. Тобто на сьогодні є реальні умови порушення прав суб'єктів інтелектуальної власності в Інтернеті.

У Женеві 1996 р. підписано Договір ВОІВ про авторське право та Договір про виконання і фонограми. Ці договори уклалися для врахування значних змін у розповсюдженні інформації на сучасному етапі й доповненні існуючих у цій сфері договорів, а саме: Бернської та Римської конвенцій та угоди ТКІР8 (див. підрозд. 6.2).

Договори 1996 р. насамперед спрямовано на вирішення питань, зумовлених сучасними цифровими технологіями, зокрема розповсюдженням об'єктів через електронну мережу, тому їх іноді називають Інтернет-договорами.

Одним з питань, пов'язаних з використанням Інтернету, є порушення авторських прав і прав на засоби індивідуалізації осіб - знаки для товарів і послуг, а також фірмові найменування. Суперечки про порушення прав на засоби індивідуалізації

найчастіше викликають щодо неправомірного використання в найменуваннях доменів (адрес осіб в Інтернеті) ~ позначень, які повністю або частково відтворюють фірмові найменування або знаки для товарів і послуг.

Практика свідчить, що під час вибору найменувань доменів у Інтернеті власники інформаційних ресурсів намагаються зупинитися на максимально простих і логічних іменах, що асоціюються у споживачів з конкретним учасником господарського обігу або його діяльністю, який функціонує в конкретному географічному регіоні, державі або у всьому міжнародному інформаційному просторі.

Так, для особи, зареєстрованої в Україні й діючої на українському ринку, з комерційної позиції та зручності для користувачів доцільно мати найменування домену

nate.ua; для міжнародної корпорації - *nate.com*, для організації, що має регіональний ринок збуту товарів або надання послуг, наприклад у Києві, - *nate.kiev.ua*, де *nate* - назва особи (юридичної, фізичної): *com* — міжнародне найменування домену першого рівня, яке зазвичай використовують комерційні організації, *ua* - географічне найменування домену першого рівня, яке відповідає двосимвольному коду країн світу, виділеному Україні згідно з міжнародним стандартом 180 3166-1; *kiev.ua* - географічне найменування домену другого рівня, вибране в системі реєстрації найменувань в Україні.

Отже, найменування доменів - це апаратно-програмний засіб індивідуалізації осіб, який дає змогу споживачам просто й ефективно знаходити у віртуальному просторі відомі їм у господарчому обігу найменування.

Можливість вільного вибору найменування домену породжує й протиправне явище - кіберквотинг (англ. cyber-svoting) яке позначає реєстрацію найменувань доменів, що збігаються із засобами індивідуалізації або подібні до них, з їх наступним недобросовісним використанням як для власних комерційних цілей, так і для пропозиції щодо продажу самим правовласникам засобів індивідуалізації. Якщо в першому випадку подібні дії можна кваліфікувати як недобросовісну конкуренцію, то у другому притягти порушника до відповідальності досить важко, і сторона, зацікавлена в придбанні відповідного найменування домену, часто вимушена його купувати у власника цього найменування (див., наприклад, Патенти і ліцензії. — 2001. -№4.-С.20-26).

Беручи до уваги стрімкі темпи розвитку Інтернету і правові питання, що виникають під час користування ним, ВОІВ докладає значних зусиль щодо розроблення відповідної законодавчої бази.

2.4. Відповідальність за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності здійснюється згідно з відповідними Законами України («Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки» та ін.), а також порядком, установленим адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

Так, згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення (стаття 51² «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності») незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної

програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії ІМС, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, — тягне за собою накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання й матеріалів, призначених для її виготовлення.

Згідно з Кримінальним кодексом України (стаття 136 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності») незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, корисної моделі, промислового зразка, знака для товарів і послуг, топографії ІМС, раціоналізаторської пропозиції, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення права на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, якщо це завдало матеріальної шкоди у великому розмірі, караються позбавленням волі на строк до двох років, або виправними роботами на строк до одного року, або штрафом від двохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання й матеріалів, призначених для їх виготовлення. Ті самі дії, якщо їх вчинено повторно або за попереднім зговором групою осіб, або вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, або виправними роботами на строк до двох років, або штрафом від однієї до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання й матеріалів, призначених для їх виготовлення.

Примітка. Матеріальну шкоду вважають завданою у великому розмірі, якщо її розмір у сто й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі, якщо її розмір у тисячу й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Певну відповідальність визначає й Митний кодекс України. Так, згідно зі статтею 116 переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від одного до п'ятисот офіційно встановлених на день вчинення порушення митних правил мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією товарів, що є об'єктами правопорушення, а на службових осіб — від десяти до тисячі двохсот офіційно встановлених на день вчинення порушення митних правил мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією зазначених товарів.